

УДК 94 (477)

В. З. Чернописька

НОВАТОРСЬКА ІДЕОЛОГІЯ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО У РОЗВИТКУ СТУДИТСЬКИХ МОНАСТИРІВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (20 – 30 рр. XX ст.)

У статті розглядається новаторська ідеологія Климентія Шептицького у розвитку чернечої спільноти та розбудові студитських монастирів, аналізується вплив ігумена на релігійний розвиток монахів-студитів.

Ключові слова: ідеологія, Климентій Шептицький, студитське чернецтво, монастир, монахи.

В статье рассматривается новаторская идеология Климентия Шептицкого в развитии монашеской общины и развитии студитских монастырей, анализируется влияние игумена на религиозное развитие монахов-студитов.

Ключевые слова: идеология, Климентий Шептицкий, студитское монашество, монастырь, монахи.

In the article is considering an innovational ideology of Clymentiy Sheptytsky in the development of monk association and Studit monasteries, is analysed the influence of Igumen on religious development monk-studits.

Key words: innovation, Clymentiy Sheptytsky, Studit monasteries, monastery, monks.

Актуальність² дослідження. На початку XX ст. у Греко-католицької церкви (ГКЦ) спостерігається певна позитивна динаміка у поширенні візантійської ідентичності обряду серед духовенства, відбувається формування принципово відмінної від попередньої (латинської) моделі чернецтва. Строге збереження візантійської літургійної традиції у поєднанні зі соціальною працею вважалися знаковими для відновлення, заснування та поширення впродовж I пол. XX століття багатьох монашеских спільнот, які репрезентували багатство української культури і виступали виразником християнської самобутності. Такий кардинальний злам моделі чернецтва і процес заміни їх на ідеологічно протилежні був би неможливим без участі Климентія Шептицького.

У цьому зв'язку вагому наукову цінність, пізнавальне й практичне значення має новаторська ідеологія студитського чернецтва отця К. Шеп-

тицького у сучасному формуванні монастицизму, розбудові монашеских структур та в іманентному розвитку самого чернецтва.

Об'єкт дослідження – релігійно-церковні, суспільно-політичні процеси, що відбувались у Східній Галичині і пов'язані з діяльністю ГКЦ досліджуваного періоду.

Предмет дослідження – новаторська ідеологія К. Шептицького у розвитку студитських монастирів у Східній Галичині.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 20 – 30 рр. XX ст. і відображають період розвитку студитського чернецтва у Східній Галичині.

Мета публікації – дослідити новаторську ідеологію Климентія Шептицького упродовж 1920 – 1930-х рр. у розвитку студитського чернецтва.

Завдання цього дослідження полягають у тому, щоб визначити вплив ігумена на релігійний розвиток монахів-студитів; розкрити новаторську ідеологію ігумена Климентія у розвитку чер-

нечої спільноти і розбудові студитських монастирів; оцінити його діяльність в збереженні християнських моральних цінностей у Східній Галичині впродовж 1920 – 1930 рр.

Історіографія дослідження. Необхідність детального і всебічного аналізу новаторської ідеології Климентія Шептицького і студитського чернецтва спонукає до аналізу історіографії досліджуваної проблеми. В основному це документи та матеріали, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Важливе місце у дослідженні посідають також спогади його сучасників та родичів [26 – 28].

Окремі факти з життя керівника монахів Студитського чину відображено у публікаціях С. Дмитрух [1 – 2], І. Мицько [16], Т. Мартинюк [12, 13], Н. Пікулик [18], Л. Сеник [18] та інші. Таким чином, на сучасному етапі досліджувана проблема викликає зацікавлення науковців, однак за відсутності цілісної і комплексної праці з досліджуваної проблеми свідчить про наукову новизну публікації.

Усвідомлюючи важливість відновлення та збереження правдивого східного чернецтва в ГКЦ, митрополит Андрей у 1918 р. призначив свого брата Климентія настоятелем Студитського монастиря у Скнилові, як осередку студитського чернецтва [8, с. 151]. Організаційний поступ студитів характеризувався постійним розширенням мережі монастирів, тому коли К. Шептицький приступив до обов'язків настоятеля, Скнилівська лавра мала уже дві дочірні обителі [14, с. 57].

Керуючись нагальними потребами церкви і суспільства, К. Шептицький одразу розпочав посилену працю у відновленій студитській спільноті, з метою реалізації реформ монашого життя у відповідності зі Студитським чином. К. Шептицький докладав також чимало зусиль для покращення матеріальної бази Скнилівської лаври, яка внаслідок Першої світової війни зазнала значних збитків, що негативно відобразилися на діяльності монастиря [14, с. 58].

Упродовж 1917 – 1918 рр. ченці під керівництвом К. Шептицького відбудували монастир та забезпечили йому рентабельність й повноцінний розвиток. Однак, як виявилось ненадовго, у ході українсько-польської війни, 20 грудня 1918 р. будинок вдруге повністю зруйнували через те, що у ньому перебували українські військові частини із наддніпрянських відділів [17, с. 18].

Восени 1919 р. студити переїжджають до Унева, і від цього часу розпочинається новітня історія Святоуспенської Унівської лаври. Чернеча спільнота тоді налічувала понад 60 ченців,

якими уже упродовж одного року керував рідний брат митрополита К. Шептицький [9, с. 224].

Першочергове завдання, яке постало перед ним в Уневі полягало у перебудові будинків з метою їхнього пристосування до монастирських потреб [18, с. 3]. Такі нововведення були необхідними насамперед для забезпечення монахів індивідуальними келіями, що виступало основною умовою східного чернецтва, створення окремого приміщення для новиків, облаштування кімнат для бібліотеки, архіву, друкарні тощо. Оскільки Унівський монастир мав стати центром студитського руху в Східній Галичині [12, с. 43].

Засади самозабезпечення чернецтва Студитського чину найпоспідовніше реалізувалася в Уневі. Практика зразкового ведення родинного господарства у Дев'ятниках допомогла о. Климентію швидко реалізувати себе як адміністратора й економа і перетворити зруйновану літню резиденцію у самодостатню церковну одиницю, призначену для духовного розвитку ченців-студитів та їхнього економічно-господарського життя [1, с. 4]. Завдяки К. Шептицькому створено велике продуктивне господарство, у якому швидкими темпами розвивалося скотарство, землеробство, виноградарство, бджільництво. Окрім того монастир володів сучасними на той час технічними засобами виробництва, що було певною новацією у краї. Сільськогосподарська діяльність у цілому забезпечувала життєдіяльність монастиря, приносила чималі прибутки і сприяла нарощуванню монастирського капіталу [2, с. 11].

Ігумен проявив себе не лише як компетентний організатор економічно-господарського життя студитської спільноти, але насамперед став духовним учителем молодих монахів, оскільки новіціят зі Львова перемістилися до Унева. Під його офіційним та неофіційним патронатом створювалася духовна атмосфера серед ченців та відбувалося формування модерної ідентичності чину у руслі східної традиції. Переконливим доказом того, що Унівська лавра під керівництвом К. Шептицького користувалася визнаним авторитетом свідчать спогади православного митрополита Євлогія Георгієвського, який у 1919 р. в супроводі А. Шептицького відвідав Унівську лавру. «Ми оглянули цей монастир. Настоятелем був другий брат митрополита. Ревне стремління наслідувати східне чернецтво відчувалося серед братії дуже сильно. Вони справляли враження фанатів цієї справи, із запалом натхненно звершували своє служіння, захоплені поставленим перед ними ідеалом» [13, с. 10].

Відповідно до друкованих історичних джерел студитського чернецтва, монаших звичаїв, брати А. і К. Шептицькі працювали над підготовкою «Типікону» під назвою «Установи (конституції) Успенської Лаври в Уневі» (1920 р.), що мав на меті удосконалити й доповнити перший «Типікон Студитської Лаври св. Антонія Печерського в Скнилові» (1905 р.) [2, с. 15]. Рукопис Унівського «Типікону» зберігається у фондах архіву монастиря «Студіон» у Каствльгандольфо, неподалік Риму. Цікавим є те, що він ніколи не друкувався, і є маловідомим для богословів та істориків. Цінність його полягає також у тому, що він містить східні монаші звичаї та оригінал листа Конгрегації для справ Східної церкви до митрополита А. Шептицького щодо літургійних питань.

Основними причинами написання нового «Типікону» було те, що по-перше, виникли нові перспективи праці ченців щодо єдності церков, по-друге, ігуменом Климентієм опрацьовано нові джерела та дослідження у сфері східного чернецтва, а також проаналізовано канонічні документи. Пізніше цю причину вкаже особисто митрополит А. Шептицький у листі до кардиналів-членів Східної Конгрегації від 6 лютого 1921 р. Зокрема він писав, що частина духовенства поставила під сумнів законне існування студитських монастирів, оскільки вони не відповідають вимогам нового «Кодексу канонічного права» 1917 р. (далі – СІС'1917), зокрема щодо поняття монашого чину. З метою уникнення непорозумінь і відмінностей, К. Шептицький написав другий студитський «Типікон», який би відповідав цим канонам і стосувалися чернецтва, при цьому зберігати традицію Східних Церков [13, с. 20].

Дотримуючись принципу про поєднання норм СІС'1917 з монашими студитськими правилами, автори назвали новий «Типікон» – «Установи (Конституції)», оскільки нормативний документ, що регулював монашу дисципліну західних чинів, називається «конституції». Латинську термінологію використовували також для того, щоб уникнути непорозумінь із полонізованим духовенством Східної Галичини та показати рівність студитських монастирів з чинами.

З огляду на те, що процес написання відбувався під керівництвом А. Шептицького як архимандрита і усі проблемні питання о. Климентій погоджував з ним, тому доцільно їх обох вважати авторами «Унівського Типікону» [13, с. 21].

«Унівський Типікон» складається з двох вступів та 223 статей, поділених на 14 глав. Аналізуючи його джерела, можна ствердити, що в його основі лежить Скнилівський «Типікон» та

«Кодекс канонічного права» (1917 р.). У питаннях монашої культури та дисципліни о. Климентій запозичив бенедиктинську традицію [13, с. 21].

Другий законодавчий документ студитських монастирів прийнято 8 листопада 1920 р. на загальній раді Святоуспенської Унівської лаври у присутності митрополита А. Шептицького, який затвердив «Типікон» як архимандрит та глава ГКЦ. Дотримання конституцій було обов'язковим не тільки для монахів Унівської лаври, але й для ченців інших монастирів і місійних будинків, заснованих до 1936 р. [13, с. 19].

У 1923 р. Унівські «Установи» передавалися до Конгрегації у справах Східної церкви у Римі на затвердження. Римська курія підтримувала ініціативу братів А. і К. Шептицьких, і вже у травні цього року видала «Декрет похвали» з вихідним номером 9921/23, який вважався офіційним визнанням Ватикану студитського чину [13, с. 22]. Слід зазначити, що папа Пій XI особисто був ознайомлений з основними положеннями «Типікону» та благословив студитів на плідну діяльність [13, с. 24].

Хід подій показав, що Ватикан позитивно поставився до студитського проекту, вважаючи його сприятливим для поширення єкуменічних ідей. У листі від 4 листопада 1924 р. митрополит, який перебував з робочою поїздкою у Римі, повідомляв студитів Унівської Лаври: «Апостольський Престол одобрив існування ваших монастирів... і визнав їх як єдину інституцію, яка дотримується східної моделі чернецтва та зрівняв у привілеях з іншими чинами, які існують у католицькій церкві» [13, с. 24]. Цікавим є те, що хоча студитів на офіційному рівні визнали як чин католицької церкви, проте «Унівський Типікон» юридично не затвердили.

Конгрегація Східних церков закликала студитські монастирі зберігати винятково східний характер, уникати будь-яких змін, запозичень та нововведень латинських інституцій. Унівські монахи викликали значне зацікавлення у Римі, зокрема в особі кардинала Таччі, тому Апостольська столиця звільнила студитів від дотримання норм Замойського синоду 1720 р. і зобов'язала строго дотримуватися ідентичності візантійської традиції [13, с. 23]. Положення цього рішення вводилося у монашу практику вже в наступному році, що позитивно впливало на іманентний розвиток самого чернецтва та сприяло формуванню релігійної ідентичності церкви [14, с. 59].

Отже, декрет авторитетно свідчить про значний поступ східного чернецтва, який сприяв подоланню скептичних настроїв противників та швидкому зростанню студитської спільноти.

«Унівський Типікон» був результатом багаторічної праці братів А. і К. Шептицьких, яку лише певною мірою оцінив Апостольський Престол, проте він став початком нового етапу відродження студитського чернецтва і основою для формування Великого Типікону.

У 1926 р. о. Климентія де-юре призначають ігуменом Святоуспенської Унівської лаври з відповідальністю за усі дочірні монастирі, де-факто ним він був уже упродовж восьми років. Тому тепер окрім господарських справ, основними стали завдання, що випливали зі східної монашої традиції та церковного управління, а також із почесного обов'язку перед усією Вселенською церквою [1, с. 4]. Необхідно наголосити, що К. Шептицький ніколи, принаймні на офіційному рівні, не претендував на остаточне керівництво чином в цілому чи окремим монастирем зокрема.

Історичний екскурс у минуле Унівської Лаври дозволяє стверджувати, що стабілізація монастиря, пов'язана з родом Шептицьких. Можемо зауважити, що упродовж унівського настоятельства Варлаама Шептицького закінчується півторастолітня боротьба монастиря за своє існування і ченці Унева приймають унію [16, с. 32 – 33]. За часів архимандрита Атанасія Шептицького Унів набирає характеру релігійно-культурного центру [16, с. 36]. Звідси очевидно, що передбачливий митрополит А. Шептицький не випадково призначив о. Климентія Шептицького ігуменом, вбачаючи у цьому перспективну стратегію розвитку церковно-релігійного життя.

Хоча К. Шептицький і отримав максимально широкі повноваження на керівництво усіма справами, що стосувалося розвитку чину, проте на практиці реалізувати їх було складно. З метою здійснення реальних перспектив розвитку розпочатої справи митрополитом Андреем у 1901 р. ігумен Климентій пише послання, звернення, листи до монахів на актуальну проблематику їхньої діяльності.

У контексті аналізу творів архимандрита Климентія, що вплинули на духовне формування монахів-студитів, варто зазначити, що радянська влада знищила велику бібліотеку і збірку стародруків «Студіону» у Львові та припинила діяльність Унівської лаври після арешту К. Шептицького і практично усіх монахів. У Центральному державному історичному архіві у м. Львові збереглися тільки окремі твори ігумена з його багатой авторської спадщини [1, с. 10].

Основним джерелом релігійного протистояння була ворожнеча між греко-католиками та православними. З метою підготовки ґрунту для можливих компромісів у міжконфесійних дискусіях на початку 30-х рр. ХХ ст. були відкриті

студитські монастирі на Поліссі. Ігумен, розуміючи усю делікатність становища греко-католицького монастиря на православній території, упродовж 1931 – 1934 рр. працював над написанням правил та рекомендацій братам-місіонерам.

У травні 1934 р. він звертається до них листом-посланням, що складався із тридцяти пунктів. Документ містив цілий комплекс заходів, реалізації котрих вимагала екуменічна діяльність. На нашу думку, це послання є надзвичайно цінним, оскільки у ньому всебічно розкрито християнсько-релігійні та суспільно-політичні аспекти життя монахів-студитів.

Особливо вражає його толерантність і екуменічний підхід до проблеми православного середовища монастирів на Поліссі. Монахи зіткнулися з низкою труднощів, як чисто побутового характеру, так і з глибокими концептуально-ідеологічними проблемами – відстоюванням права називатися католиком східного обряду і проблемою збереження власної культурно-духовної ідентичності у наскрізь православному середовищі [4, арк. 17].

Умови співжиття на одній території вимагали від греко-католиків уміння йти на компроміси, захищати свої права, не провокуючи, а залагоджуючи протистояння, до того ж використовуючи цілком легітимні методи. Тому ігумен рішуче заперечував прозелітизм, сутність якого полягала не у протистоянні з православними й насильницькому наверненні до католицизму [19, арк. 4].

У 10 пункті ігумен акцентував увагу на забороні вживати у відношенні до православних термін «схизматики» [19, арк. 5]. Неодноразово у посланні наголошував на необхідності збереження візантійської ідентичності в усіх виявах їхнього душпастирства та неприпустимості проявів латинської традиції у церковних богослужіннях [19, арк. 7]. Звертав увагу ігумен і на те, щоб монахи не ставали безпосередніми учасниками політичних справ та авантур [19, арк. 9].

Відсутність належної науково-богословської підготовки духовенства не сприяли зміцненню позиції ГКЦ у середовищі православного суспільства. Тому в письмовому зверненні о. Климентій зазначав, щоб брати-студити у Поліському монастирі працювали над своїм інтелектуальним розвитком, прагнув сформулювати постать новітнього українського монаха, спроможного виконати значну місію церкви.

Ігумен пропонував вивчити братам такий перелік предметів, як: катехизм, історію Берестейської унії, відмінності католицького і православного віровчення, орієнтації у про-

тестантизму з метою боротьби із поширенням сектантства, основні теорії тогочасних ідеологій, історію України і всесвітньої історії та вчення Вселенської церкви [19, арк. 5 – 6]. Своім першочерговим завданням К. Шептицький вважав розбудову чернечого життя з орієнтацією на національно-релігійне виховання молоді.

Проаналізувавши тридцять пунктів «Послання о. Климентія, ігумена Св. Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі», можна назвати його квінтесенцією Студитського «Типікону», настільки всебічно у ньому висвітлено усі аспекти життя монахів-студитів і насамперед ті чинники, що впливають на їхнє духовне формування.

Міркування, пов'язані з екуменічним рухом, можна знайти у двох ще досьгодні не опублікованих рукописних творах о. Климентія, а саме: «Правильнику місійних станиць» [23], написаному між жовтнем 1931 р. і червнем 1934 р. та «Звіті братів Студитів із їхньої праці на унійних парохіях Полісся і Підляшшя, за період 1931 р. до грудня 1932 р.» [4]. У них зазначалося на тому, що важливим елементом єдності церков є повернення до спільних монашеских аскетичних традицій, що стане запорукою діалогу між греко-католиками та православними. Основну тенденцію об'єднання церков він вбачав в опіці над сиротами. Іншою важливою рисою руху за єдність церкви була покірність, оскільки «лише убогі покликані будувати церкву» [23, арк. 11]. Діалог між греко-католиками і православними мав, на думку о. Климентія, ґрунтуватися на основах правди, оскільки знання причин поділу церков виступало першопричиною конструктивності, а лояльність і повага – важливі атрибути екуменічного руху [23, арк. 13].

На основі аналізу статей церковно-релігійного змісту можна зробити висновок про те, що ігумен в душі екуменізму, гостро засуджував ворожнечу й ненависть серед українців й релігійних конфесій, що провокували протистояння і роз'єднання, докладав максимум зусиль для реалізації ідеї приєднання до Апостольського Престолу православних українців.

Визначною подією в житті студитського чернецтва та ГКЦ загалом, стало укладення архимандритом Андреем та ігуменом Климентієм «Типікону» – правил співжиття іноків Студитського чину. Довготривала праця над ним завершилася у с. Прилбичах, батьківщині братів. Про це згадував у спогадах Ян Казимир Шептицький: «... далі з Прилбичських спогадів – це ранки, коли після Служби Божої та спільного сніданку аж до обіду стрий – священників не було видно. Казали, що вони у своєму покої пишуть «Правила» пізніше я довідався, що йшлося про Устав

монастиря студитів, над яким вони пильно працювали» [26, с. 23].

«Типікон» був написаний згідно зі Студитським чином, запровадженим св. Теодозієм у Києво-Печерському монастирі [15, с. 65] та складався із п'яти частин, що містили 957 статей та приміток-коментарів – 324 позиції. Державною базою слугували твори св. Отців, монашескі конституції від найдавніших і до сучасних ігумену, монастирські правила, «Службники», «Патерики», наукові богословські та історичні праці тобто, ігуменом використовувалися усі доступні на той час твори про східне чернецтво [15, с. 207 – 248]. Порівняння «Великого Типікону» з двома попередніми Скнилівським та Унівським, яскраво свідчить про його науковість, ґрунтовність, вичерпність та глибоку східну духовність, він став найповнішим статутом життя монахів студитів.

Цікавим є те, що у «Великому Типіконі» о. Климентій врахував практично всі зауваження, що були зроблені о. Л. Федоровим у листах до митрополита Андрея відносно Студитського чину [10]. Наприклад, традиційно студити, згідно з «Типіконом» (стаття 291), поділяли добу на три частини по вісім годин кожних: молитва, праця, відпочинок [15, с. 66]. Проте, о. Леонід у своєму листі до А. Шептицького писав, «щоб у святкові дні, години визначенні для праці використовувались на молитву, бо немає справи важливішої за молитву» [10, арк. 22], що по суті дослівно було внесено ігуменом Климентієм у 292 статтю [15, с. 66].

Підготовці «Типікону» передувала значна наукова праця. По-перше, він був україномовним, проте необхідною умовою передачі до Ватикану вважався франкомовний варіант [1, с. 22]. Під час написання монашого статуту ігумен Климентій неодноразово їздив у бібліотеки до Риму, щоб детально ознайомитися з основними вимогами та опрацювати історичні джерела [27, с. 229].

По-друге, додані до його основного тексту примітки, стали найґрунтовнішим і до сьогодні єдиним дослідженням з історії правил внутрішньомонастирського життя українського чернецтва. У них проаналізовано традиції та практичний досвід грецьких, царгородських та афонських монастирів, російських, сербських, українських греко-католицьких і православних обителів. Автори цитують киево-печерські видання, книги друкарні Львівського Ставропігійського братства. Детально проаналізовано постанови Унівського собору уніатських монастирів Львівської єпархії (1711 р.) та монастирські правила «О чині в св. обителі» Йова Почаївського [16, с. 93].

«Типікон» і сьогодні викликає значний науковий інтерес у католицькому світі. На його основі у Західній Європі вивчають життя і устрій чернецтва візантійського обряду [9, с. 229]. Згідно з правилами «Типікону» А. і К. Шептицьких функціонують і православні монастирі Київського Патріархату сьогодні. Наприклад, його використовують монахи під керівництвом ігумена М. Левківа Жидичинського Свято-Миколаївського монастиря [3, с. 14]. На думку автора, бібліографія та примітки потребують окремого наукового дослідження.

По-третє, монастир Студитського чину базувався на аскетичних засадах давніх Отців чернецтва, і окреслював монаше життя згідно з традиціями Східної Церкви. Слід констатувати, що рекомендації статуту пристосовувались до тогочасного історичного періоду та вимог місцевості, у якій знаходився монастир. Основна ідея полягала в тому, щоб розвивати літургічне життя у візантійсько-слов'янському обряді через активну діяльність і контемплятивне життя [15, с. 9].

Можна стверджувати, що над третьою, останньою і найгрунтовнішою редакцією «Типікону» в основному працював о. Климентій, який посилено вивчав першоджерела упродовж значного періоду, а митрополит Андрей виступав лише як консультант. Причиною цього були робочі питання архієпархії та широкомасштабна суспільна діяльність А. Шептицького, а також відсутність відповідних студій [2, с. 15].

12 липня 1936 р. загальна рада монахів Святоуспенської лаври в Уневі одногосно затвердила «Типікон» [18, с. 27]. У цьому контексті неминуче виникало питання юридичного затвердження «Типікону» Римом, що давало б можливість аргументовано обстоювати свої інтереси на офіційному рівні, розширювати мережу монастирів на всіх українських територіях. З цією метою ігумен 20 травня 1937 р. вручив у Римі студитські правила секретареві Священної конгрегації у справах Східних Церков, кардиналові Е.Тіссерані з проханням затвердження Апостольським Престолом [6, арк. 2]. Проте, кардинал зазначив, що процедура складна і довга, «Типікон» потребує дослідження спеціальної науково-богословської комісії, яка вносить зміни і тоді подає його до затвердження. Тому, особистий контроль здійснив о. Кирило Королевський, прокуратор Студитської спільноти у Римі [20, арк. 2].

Лише після смерті о. Климентія у 1964 р. статут монахів Студитського чину затвердив Ватикан у французькому варіанті, і він став основою нового монашого канонічного права [1, с. 24].

Під час перебування у Римі ігумен Климентій двічі зустрічався з папою. Перший раз 22 травня 1937 р. офіційно з Й. Сліпим вони відвідали Святішого отця, як делегати від ГКЦ. 25 травня поточного року він був уже на приватній аудієнції у папи в Кастель-Гандольфо під Римом, де виклав йому проект майбутньої діяльності чину [7, с. 19]. Під час зустрічі ігумен актуалізував питання життєдіяльності студитського чернецтва та його внеску в розвиток ГКЦ зокрема, та екуменічного діалогу загалом. Звітував про результати роботи монахів і стан справ у середовищі монашої спільноти, відзначаючи позитивну динаміку її формування.

Папа в цілому позитивно сприйняв відновлення Студитського чину, вважаючи його важливою складовою зміцнення позицій ГКЦ. Звісно, папа дав і низку важливих порад та вказівок, зокрема те, що «хоче в студитському чині бачити здорову і сильну, своєю Святістю, вітку Східного монашества» [20, арк. 2], а також на його думку, студитських спільнот «повинно бути небагато, але вони мають бути повноцінними» [6, арк. 2]. Ігумен був приємно вражений від зустрічі з папою, про що свідчать архівні матеріали.

Слід зазначити, що богослови, історики практично до останнього періоду вважали оригінальним французький текст «Типікону». Проте, у 2000-х роках було цілком випадково знайдено, науковими працівниками, автентичний український текст «Загального Типікону» 1937 р. в Центральному державному історичному архіві м. Львова. Не знаючи про існування українського тексту, «Типікон» двічі перекладався на рідну мову ченців. Вперше його переклад здійснено на Заході професором А. Яковлем у 1952 р. для приватного користування монахів Студіону (Рим) та Святоуспенського монастиря Вудстоку (Канада).

Наприкінці 70-х років ХХ ст. українські монахи здійснили черговий переклад «Типікону». Джерелом послужив французький примірник, надрукований, за ініціативи та стараннями патріарха Й. Сліпого у 1964 р., що був переданий студитам в Україну для впровадження у монаше життя. Цей переклад «Типікону», на відміну від першого рукописного, був надрукований на машинці у декількох примірниках [12, с. 54].

Враження від аудієнції з папою у серпні 1937 р. ігумен Климентій подав у посланні до братів «Що належить до повного монастирського життя». Враховуючи рекомендації Святішого Отця він висвітлює основні аспекти повноцінного монастирського життя, які полягають у наступному: 1. Сталий денний порядок; 2. Регу-

лярне і точне відправлення спільного церковного правила; 3. Обов'язкове мовчання; 4. Дотримання убогості; 5. Взаємна любов і злагода [20, арк. 3 – 4]. На думку о. Климентія, це і є основним фундаментом та путівником побудови нашого життя сучасних та майбутніх ченців-студитів. У посланні наголошувалося на тому, щоб кожен член студитської спільноти особисто та уважно ознайомився з його суттю, а також обов'язково прочитати під час трапези у присутності усієї братії [20, арк. 4].

Восени 1938 р. ігумен звертається з письмовим повчанням до молодих монахів-студитів, яких він спільно з духовною радою призначив на навчання у семінарію. Освіченість ченців відкривала можливість для духовного вдосконалення, досить часто не поєднувалася з дотриманням монашої дисципліни, а інколи навіть ставала причиною порушення чернечих приписів. Тому, у посланні К. Шептицький лаконічно, однак детально і конкретно подано образ, якому мав відповідати майбутній ієромонах, священник, духовний керівник і провідник монахів-братів у чернецтві. Він вказував на те, що для монаха-студита на першому місці повинно бути єднання його душі з Богом, що є основою його життя, а на другому місці наука [18, с. 13]. Ігумен вимагав від братів свідомого засвоєння літургійних текстів, рекомендував працювати зі словником, у випадку відсутності визначень запитувати у старших співбратів про значення невідомих слів. Закликав зберігати ідентичність східного обряду та шукати альтернативних шляхів чернечої самореалізації [22, арк. 2].

У «Послідньому слові», написаному в червні 1940 р., коли Західна Україна переживала кризу церковного-релігійного і чернечого життя, о. Климентій готував студитів до життя у підпіллі та викладав основні рекомендації, як у майбутньому відроджувати студитське чернецтво. У статті ігумен аналізував проблеми виховання, зокрема розкривав методичку індивідуального підходу з метою вдосконалення нашого життя. Проаналізувавши погляди настоятеля щодо методів виховання монахів-початківців, бачимо, що його сприйняття західної форми традиційного латинського новіціату еволюціонувалося до інституту «старчества», що практикувався у східній традиції [21, арк. 5].

Основна ідея інституту «старчества» полягала у тому, щоб за кожним монахом-початківцем закріпити старця-наставника та розширити їхню співпрацю. На статус «старця-наставника» міг претендувати монах похилого віку зі зразковим монашим досвідом. Під його керівництвом могло перебувати від 1 до 4 початківців щодо яких

він мав наступні обов'язки: аскетичні конференції, навчання та пояснення монаших правил, читання та трактування Святого Письма й творів Східних Отців, вправлення у чеснотах [21, арк. 7]. Такий підхід, на думку Сх.Отців, дозволяв розуміти чернецтво не лише теоретично, але насамперед практично, а шлях монаха ставав персональним відносно способу шукання Бога [2, с. 49]. Отже, прагнення відродити справжнє чернече життя за допомогою традиційних східних методів виховання монахів було реалізовано К. Шептицьким.

Аналізуючи діяльність о. Климентія у цьому контексті прослідковуємо виразну тенденцію до поглибленого розуміння східної традиції: чим пізніше написано твір, тим точніше відображена у ньому східна богословська думка.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, складні політичні умови, війна і повоєнне лихоліття, спричинили занепад чернечого життя в Україні. Однак, завдяки старанній праці архимандрита студитів о. Климентія відбулося не лише відновлення східної монашої традиції, але й розквіт монастирів на території Східної Галичини та поза її межами. Студитське чернецтво гідно вистояло і перенесло час неймовірно важких переслідувань упродовж першої половини ХХ ст. і увійшло в період відновлення і нормалізації церковного життя в Україні із організованою структурою, з вишколеними і підготовленими священниками, новіціатами, схимниками. Тому що усі засади для формування і плекання духовного життя монаха-студита проходили через авторську концепцію о. Климентія.

Архимандрит не лише спричинився до відновлення моделі студитських монастирів, але завдяки його посланням і працям став харизматичним законотворцем цієї моделі. Через твори ігумена, серед чернецтва осмислювалися й поширювалися фундаментальні християнські, релігійно-філософські, релігійно-етичні, релігійно-естетичні ідеї та цінності. Беручи до уваги те, що ГКЦ мала як прозахідне, так і просхідне крило, дуже непросто було знайти консенсус, який сприйняла б більшість вірних. К. Шептицький зміг запропонувати та майже консенсусно втілити у життя монаший рух у східному напрямі. Підтвердженням цього є відверта просхідна ідентичність, яка саме у часи керівництва ігумена Климентія студитами стала де-факто домінуючою у чині. Це стало очевидним на всіх рівнях і у всіх вимірах – догматичному, ідеологічному, практично-урядовому, світоглядному тощо. Тому введення праць К. Шептицького до наукового масиву української історіографії не тільки збагатить її кількісно, але і

якісно, але й допоможе зрозуміти чимало явищ, подій, колізій у зовсім іншому освітленні, допоможе збагнути мотиви й причини багатьох вчинків духовенства.

Перспективами, як, на нашу думку, є дослідження використання сучасною УГКЦ досвіду новаторської ідеології К. Шептицького в розбудові монаршого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрух С. Духовне формування монаха студита / ієромонах Севастіян Дмитрух. – Л.: Свічадо, 1997. – 61 с.
2. Дмитрух С. Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу / ієромонах Севастіян Дмитрух. – Л.: Свічадо, 2002. – 130 с.
3. Життя блаженного священномученика Климентія Шептицького [упорядкув. Ієромонах Макарій (Дутка)]. // Унівський прочанин №1. – 2008. – С.12 – 13.
4. ЦДІАУ у Львові, ф. 525, оп.1, спр. 33, 19 арк.
5. Климентій, ігумен. Воля Божа – це святість наша // Ясна путь. – № 3. – 1936. – С. 2 – 5.
6. Климентій, ігумен. До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів // Ясна путь. – № 8 – 10. – 1937. – С. 1 – 6.
7. Климентій, ігумен. Рим // Ясна путь. – № 6 – 7. – 1937. – С.19.
8. Климентій (Шептицький), ігумен студитів. Митрополит Андрей і обновлення Східної чернечої традиції // Богословія. – 1926. – Т.4. – Кн. 1 – 4. – С. 150 – 153.
9. Колбасін В. Небо на землі: Паломництво до Святоуспенської Унівської Лаври / Диякон Віталій Колбасін. – Львів: Свічадо, 2009. – 312 с.
10. ЦДІАУ у м.Львові, ф.201, оп.46, спр.1577, арк.124 – 167.
11. ЦДІАУ у м.Львові, ф. 358, оп. 3, спр. 270, арк 1 – 14.
12. Мартинюк Т. Відновлення студійського чернецтва слугою Божим митрополитом Андреем і блаж. свщмуч. Климентієм / Тарас Мартинюк – ерм.Теодор // Студійське монашество: Матеріали конференцій. – Л.: «Свічадо», 2008. – С.41 – 58.
13. Мартинюк Т. Митрополит Андрей та блаженний Климентій Шептицькі як законодавці відродженого студійського чернецтва / Тарас Мартинюк – ерм.Теодор // Типікони / Ред. кол.: ерм.Венедикт (Валерій Алексійчук) та ін. – Львів: «Свічадо», 2007. – С.7 – 35.
14. Мануїл, ієродиякон. Історія Свято-Успенської Унівської Лаври та студійського монашества. – Львів: Свічадо, 2005. – 172 с.
15. Митрополит Андрей і архимандрит Климентій Шептицькі. Типікон. – Львів: Свічадо, 1996. – с.255.
16. Мицько І. Святоуспенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.) – Львів: Свічадо, 1998. – 328 с., іл.
17. Никифор, отець Спомин про Скнулів // Ясна путь. – № 8. – 1936. – С.18.
18. Пікулик Н., Сенік Л. Климентій Шептицький – слуга Божий / Надія Пікулик, Любомир Сенік. – Л.: Свічадо, 1997. – 64 с.
19. ЦДІАУ у Львові, ф. 358, оп. 3, спр. 325, 14 арк.
20. ЦДІАУ у м.Львові, ф.577, оп.1, спр.2, арк.5.
21. ЦДІАУ у м.Львові, ф. 358, оп. 3, спр. 325, арк. 1 – 9.
22. ЦДІАУ у Львові, ф. 525, оп.1, спр. 31, 16 арк.
23. ЦДІАУ у Львові, ф. 525, оп.1, спр.32, 13 арк.
24. Саноцька Ю. Відвідини Фльоринки / Юлія Саноцька // Архимандрит Климентій (Шептицький): Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С.52.
25. Шептицький Я. Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких / Ян Казимир Шептицький. [перекл. з пол. Надії Пікулик, Любомира Сеніка; перкл. з франц. Жінет Максимович]. – Л.: «Свічадо», 1996. – 93 с.
26. Шептицький Я. Спогади про стрийка / Ян Шептицький // Архимандрит Климентій (Шептицький): Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. – Вип.9. – Львів, 2001. – С.27 – 30.
27. Шептицький Я.К. Мої спогади про Казимира Шептицького – отця Климентія Шептицького / Ян Казимир Шептицький // Архимандрит Климентій (Шептицький): Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С.22 – 25.
28. Шептицький І. Отець Климентій Шептицький, архимандрит студитів / Іван Лев граф Шептицький // Церковний календар – альманах. – Чікаго, 1981. – С.103 – 109.